

הרב שלמה גורן (זצ"ל)

תרומת איברים להצלת חיים

לכבוד

חה"כ מר מנחם סבידור

שלומך ישגה לעולם, מר סבידור הנכבד!

בתשובה למכתבך מתאריך י"ב בשבט תשל"ט, בו הנך פונה אלי "בשם האגודה, אשר מגייסת מתנדבים באוכלוסיה להתרמת כליות במקרה של מותם, למען הצלת נפשות בישראל", והנך מבקש ממני "לפסוק אם מבחינה הלכתית, שהתרמת כליות ועיניים לפקוח נפש אמנם מותרת".

מתכבד אני להודיעך שכל שאין המטרה להתרמת כליות וקרניות של עיניים כדי להקים בנק לאברים, אלא שהתורמים מודיעים לכשימותו הם מרשים להוציא מהם כליות או קרניות העינים כדי להשתילם מיד בגוף של חולה שימצא באותה שעה הממתין ומצפה להשתלה כדי להציל את חייו או את ראייתו. התרמה זו לא רק מותרת אלא היא מצוה, ויש בה משום הצלת נפשות. מכיון שגדולי הפוסקים בדורות עברו: בעל ה"נודע ביהודה" חלק יורה דעה מהדורא תנינא סימן ר"י, והחתם סופר יורה דעה סימן של"ו, אסרו נתוחי מתים והוצאת אברים כאשר אין החולה הזקוק להם נמצא לפנינו, אלא שהולכים לנתח על מנת ללמוד מהם לעתיד לבוא מכמני הרפואה או כדי לקבוע את סיבת המות ממחלה מסוימת, במטרה שאם שוב תובא מחלה זו לפני הרופאים יוכלו לדעת בעתיד איך לטפל בה. כי אז, קובעים גאוני עולם אלו, אין זה נכלל בגדרי פקוח נפש, משום שלדעתם של הפוסקים אין להשתמש בהיתר של פקוח נפש אלא כאשר המקרה של ההצלה נמצא לפנינו ודנים בהצלתו.

וכבר דן הגאון החזון איש זצ"ל בהלכות אבלות סימן ר"ח אות ז' ביסוד זה ובבעיה זו, והוא חידש בסוגיא זו וקבע שאין הדבר תלוי אם החולה לפנינו או לא, אלא אם המחלה המסוכנת הזו שכיחה אצלנו או לא.

על כל פנים כל הפוסקים שווים בזאת שכל שהחולה המסוכן הזקוק לאבר או למידע של הנתוח שלאחר המות של מת אחר, נמצא לפנינו, ומצפה לטיפול ולהצלה על סמך הנתוח שלאחר המות כנ"ל זה מותר לכולי עלמא¹. ומכיון ששאלתך נוגעת למנדבים את הכליות ואת הקרניות שלהם להשתלה, בודאי שיש להתיר להם לעשות זאת כל שהכוונה להשתלה מידית

1. אמנם הבנין ציון בסי' קסו-קסח מצריך הסכמה ללקיחת אברים מהמת אפילו במקום פיקו"ג, שלא כדעת רוב הפוסקים המתירים. וראה עוד אסיא מה-מו, עמ' 46-47, הע' 50-55. -- העורך.

לאחר מותם בחולים הממתינים בתור להשתלה כדי להציל את חייהם במקרה של כליות, ולהצלת מאור עיניהם בהשתלת קרניות עינים. מכיון שלפי ההלכה הצלת מאור העינים, ואפילו של עין אחת דינה כדין פקוח נפש, כמו שאמרו במסכת עבודה זרה כ"ח ב' "דשוריני דעינא באוכנתא דליבא תלו", כלומר מאור העינים תלוי בחוזק הלב. וכן מבואר בשולחן ערוך אורח חיים סימן שכ"ח סעיף ט' וברמב"ם בפרק ב' מהלכות שבת הלכה ד': החושש בעיניו והוא שיהיה כשתיהם או באחת מהם ציר או שהיו דמעות שותתות מהן מרוב הכאב וכו' הרי זה בכלל חולים שיש בהן סכנה ומחללין עליו את השבת.

אלא שמשם אין ראייה לנדון שלנו. שם מדובר במחלת עינים רגילה כמחלה פנימית אחרת ולא במחלה פונקציונלית של העין והכל מסביב כשורה. אלא שנשקפת סכנה לראות שלה.

אולם כבר ביארנו בתשובה אחרת על פי גדולי הראשונים שסכנה לאבדן הראייה נחשבת לפקוח נפש יותר מסכנה לאבדן אבר אחר, שדינה כפקוח נפש. לכן הצלת הראייה אפילו של עין אחת דוחה איסור תורה, כמו פקוח נפש ממש מטעם "וחי בהם". וכל שההשתלה מבוצעת רק על ידי העברת הקרנית בלבד מהמת לעין חי, כפי הנעשה כיום בכמה מבתי חולים, בודאי שיש להקל בזה מכמה טעמי הלכה נוספים.

אי לזאת ברור שכל שמטרת ההתנדבות מחיים היא לספק כליות וקרניות עיניים מיד לאחר המות לחולים שהם בתור להשתלה ואשר הם בחזקת חולים מסוכנים, כגון במקרה של כליות, או שישארו ללא מאור העיניים, מצוה על האדם לנדב למטרה זו את כליתו או את קרנית עינו כדי להציל נפש או מאור עיניים של אדם מישראל כדברי הכתוב: מצוות ה' ברה מאירת עיניים". וכבר ביררתי נושא זה באריכות בתשובה הלכתית מיוחדת עפ"י מקורות הפוסקים הראשונים והאחרונים.

אבל כל זה בתנאי מפורש שאין מתכוונים לאחסן את הכליות או את קרניות העיניים בבנק מיוחד כדי להיות מוכנים בשעת הצורך שאז אין זה בגדר של פקוח נפש לפי דעת הנודע ביהודה והחתם סופר הנ"ל, שמפיהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים.

כמו כן אין כוחו של היתר זה יפה אלא למתנדבים למסור את הכליות וקרניות העיניים שלהם לאחר מותם ולא לאברים אחרים.

וה' יאיר עינינו במאור תורתו,

בברכה וביקר,

שלמה גורן

הרב הראשי לישראל